

- В. В. Майков, В. В. Козлов. – М., 2007 – 457 с.
2. »Логопед»: науково-методичний журнал №9 / [ред. В. Садкіна]. – «ВГ Основа» 2012р. – 39 с.
3. »Логопед»: науково-методичний журнал №7 / [ред. В. Садкіна]. – «ВГ Основа» 2012р. – 39 с.

УДК 376.1-056.264:372.461:371.382

В. П. Іванова

вчитель-логопед ДНЗ №1 «Ромашка»

В. О. Малишевська

*вихователь групи компенсуючого типу
для дітей з вадами мовлення
завідувач ДНЗ №1 «Ромашка»*

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБОМ ГРИ

В даній статті висвітлено особливості використання ігор у логопедичній роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення. Викладені в статті рекомендації направлені на стимулювання всебічного розвитку дітей: корекцію мовлення та пов'язаних з ним психічних процесів.

В статье раскрыты особенности использования игр в логопедической работе с детьми, с общим недоразвитием речи. Изложенные в статье рекомендации направлены на стимулирование всестороннего развития детей: коррекцию речи и связанных с ней психических процессов.

The article reveals the peculiarities of using games in speech therapy work with children with general speech underdevelopment. Recommendations set out in article aimed at promoting the comprehensive development of children: correction of speech and related mental processes.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, сюжетно-рольова гра, дидактична гра, рухливі ігри, ігри зі співом, ігри-драматизації.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, сюжетно-ролевая игра, дидактическая игра, подвижные игры, игры с пением, игры – драматизации.

Keywords: general underdevelopment of speech, subject-role-playing game, didactic game, mobile games, singing, games, dramatization.

Постановка проблеми. Загальне недорозвинення мовлення являє собою одну з гострих проблем логопедії. Порушення мовленнєвого розвитку впливають

на особливість дитини та на її пізнавальний розвиток. Діти, що мають загальне недорозвинення мовлення, не здатні до тривалої ігрової діяльності, у них відзначається схильність до коливань настрою. Цим дітям притаманні невисокі показники пізнавального та мовленнєвого розвитку, що негативно впливають на формування особистості дитини та процесах її соціальної адаптації. Діти із загальним недорозвиненням мовлення потребують більшої корекції недоліків психічного та мовленнєвого розвитку.

Важливе місце в системі засобів розвитку мовлення дітей посідають ігри. Сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, ігри-драматизації здійснюють позитивний вплив на гармонійний розвиток дітей.

Мета статті: розкрити особливості впливу ігор на розвиток мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гра як ведуча діяльність дошкільника має велике значення для фізичного, розумового, морального та естетичного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Перш за все в грі здійснюється пізнавальний розвиток дітей, так як ігрова діяльність сприяє розширенню та поглибленню уяви про оточуючу діяльність, удосконаленню уваги, пам'яті, спостережливості і мислення. Формування ігрової діяльності в дошкільному віці має на увазі її організацію логопедом та вихователем. Чим менші діти, тим більше в їх іграх повинно бути безпосередньої участі зі сторони дорослих.

Що стосується дітей із загальним недорозвиненням мовлення, то поряд із загальним впливом гри на весь хід їх психічного розвитку, вона здійснює специфічний вплив на становлення мовлення. Дітей слід постійно спонукати до спілкування один з одним та коментування своїх дій, що сприяє закріпленню навичок використання ініціативного розмовного мовлення, збагаченню словника, формуванню граматичної будови мови тощо. Великий вплив на розвиток мовлення дітей забезпечують ігри, змістом яких інсценування якого-небудь сюжету - так звані ігри - драматизації. Хороводні ігри та ігри зі співом сприяють розвитку виразності мовлення та узгодженні слів з рухами.

Подібні ігри формують також мимовільне запам'ятовування текстів та рухів.

Однією з перших форм дитячої ігрової діяльності є **сюжетно - рольова гра**. Діти із загальним недорозвиненням мовлення потребують значно більшої участі дорослих в їх ігровій діяльності, чим діти – однолітки, які нормально розвиваються. Вони непоступливі, тому не можуть гратися колективно. Цікавість до гри у них нестійка. Сюжетно - рольова гра здійснює вплив на розвиток мовлення. В ході гри дитина вголос розмовляє з іграшкою, говорить і за себе, і за неї, наслідуючи гул літака, голоси звірів та інше.

В процесі гри вихователь і логопед розмовляють з дітьми, в результаті чого у дитини, яка не розмовляє, виникає потреба у мовленнєвому спілкуванні. Йому треба попросити дорослого про щось, повідомити йому щось. Дорослий всіляко спонукає дітей звертатись із запитаннями з приводу тієї чи іншої іграшки. Таким чином, у сюжетно-рольовій грі розвивається мовленнєва активність.

В сюжетно-рольових іграх діти беруть на себе ролі дорослих людей і в ігровій формі відтворюють їх діяльність і відношення між ними. При цьому вони коментують свої дії: «Мама наливає чай»; «Шофер їде на машині». Дійові особи у грі з'являються шляхом рольового перевитілення в той чи інший образ самої дитини, іграшки або оточуючих дітей та дорослих. «Я буду мама, а ти моя донька», - говорить дівчинка, визначаючи свою роль і роль подруги. «Це у нас водій,- вирішує дитина, саджаючи ляльку в автомобіль.

Навчання дітей із загальним недорозвиненням мовлення сюжетно-рольовим іграм доцільно починати з ігор із дидактичною іграшкою, в яких дорослий показує дитині ті або інші дії: «Покладемо ляльку спати»; «Нагодуємо ляльку кашею». Засвоївши певні дії, дитина в змозі грати самостійно.

Навчання дітей сюжетно-рольовій грі необхідно супроводити розповіддю про зміст дій: «Це лялька Катя. Катя хоче спати. Куди покладемо Катю? Спати треба на ліжку. На ліжкові спить Катя». Враховуючи, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення різко знижене розуміння зверненого мовлення, необхідно стежити за тим, наскільки дитина розуміє дорослого. З цією метою

логопед (або вихователь) просить його назвати або показати іграшки, про які йде мова у грі.

Для засвоєння назв предметів і дій з ними велике значення має активне маніпулювання ними самими дітьми. Граючи з іграшкою і одночасно слухаючи логопеда, дитина швидко і гарно запам'ятовує її назву, наслідуючи дорослого. Показуючи, як потрібно гратися, слід всі дії визначати словом. При цьому важливо відразу ж передати предмет дитині, щоб вона, наслідуючи дорослого, діяла з ним, а логопед супроводжував би словом не тільки свої дії, але й дії дитини: «Я колихаю Катю. Оля качає Катю. Юля качає Катюшу».

Ігровий досвід дитини обмежений, щоб вона могла виконувати дії у правильній послідовності. Спостерігаючи за грою дитини, можна відмітити, що вона часто кладе ляльку спати, не знявши з неї сукню і навіть пальто. Тому спочатку необхідно показати порядок ігрових дій і тільки потім давати завдання типу: «Поклади ляльку спати».

Дорослому слід давати дитині зразок діалогу з іграшкою: «Я гладжу Катю. Ось так: по голівці гладжу Катю. Не плач, Катю. Жалію Катю. Обіймаю Катю. Катя не плаче. Сміється Катя!». Якщо гра проводиться вперше, то необхідно «програвати» весь мовленнєвий сюжет на очах у дітей. Граючись, не можна відволікатися від сюжету: наприклад, робити зауваження дітям або залучати їх до участі у грі, так як в цьому разі губиться цілісність сприйняття сюжету.

Коли мовленнєвий сюжет або його фрагмент «засвоєний» повністю, його можна повторювати уже за участю дітей, спонукаючи їх до виконання ігрових дій: «Погладь Катю!». «Ось так погладь Катю!». «Пожалій... Скажи: не плач, Катю!» (порівнюючи з першим прикладом мови). Таким чином, логопед одночасно демонструє зразки і мовленнєвої і ігрової поведінки.

В ході гри вихователь або логопед повинен перевтілюватись в те чи інше обличчя, щоб торкнутися емоцій дитини, залучати її до співчуття. Дорослий, беручи на себе ігрову роль, допомагає переходу неорганізованих дій у власно ігрові, показує необхідність участі мовлення у грі.

Необхідною умовою успішного

розвитку мовлення дитини в сюжетно-рольовій грі є підбір різноманітних іграшок, ляльок, одягу для них, меблів, овочів та фруктів, машин різноманітного призначення і т.п.

Але поряд із сюжетними іграшками, які зображені в зменшеному вигляді, діти використовують у грі предмети, які замінюють реальні (палички, кубики, кульки тощо). При загальному недорозвиненні мовлення дитина важко оволодіває навичками предметів - замінників. По мірі оволодіння дітьми сюжетно-рольовою грою дорослому слід показати, що можна використовувати олівець або паличку замість градусника, а кубик замість мила. Звернення в грі до замінників ставить дітей перед необхідністю перейменувати предмет, а потім сказати про це іншим граючим. Таким чином, крім мовлення, яке визначається особливостями взятої на себе ролі, з'являється мовлення, функцією якого є узгодження сумісних дій.

Приймаючи до уваги характер ігрової діяльності, в молодшому дошкільному віці і особливості дітей із загальним недорозвиненням мовлення, їм потрібно давати таку кількість іграшок, яка може задовольнити їх індивідуальні запити, так як першочергово колективне використання іграшок таким дітям недоступне, цілеспрямовано організовувати з дітьми такі ігри, в яких приймають участь усі діти групи. Приміром таких ігор можуть бути наступні: «День народження ляльки», де всі діти танцюють і співають;

«Потяг», де всі діти – пасажири і на зупинках вони щось розглядають, збирають. У грі «Магазин іграшок» діти, «купивши» іграшку граються з нею, при чому отримує іграшку той, хто правильно попросить її у «продавця». В ігри діти залучаються поступово. Розвиток сюжетно-рольової гри логопеду слід використовувати для актуалізації наявних у дитини мовленнєвих засобів.

Поряд із сюжетно-рольовими іграми в дошкільному віці активно розвиваються ігри з правилами. До них відносяться дидактичні, рухливі ігри, ігри-драматизації тощо.

Важливе місце в педагогічному процесі в групах для дітей із загальним недорозвиненням мовлення займають **дидактичні ігри**. Вони мають велике

пізнавальне значення, так як розширюють кругозір дітей, вчать виділяти властивості предметів, знаходити в них схожість та різницю тощо. Кожна дидактична гра розвиває спостережливість, пам'ять, кмітливість, увагу, в тому числі до мовлення.

На початку першого року навчати цілеспрямовано проводити дидактичні ігри на розрізненість (а потім на називання) кольору (червоний, синій, жовтий, зелений), форми та величини предметів, на формування числових уявлень (багато, мало, більше, менше); на розрізнення немовленнєвих звуків.

В ході дидактичних ігор логопед розвиває мовленнєву активність дітей, заохочує правильно відповідати на поставлені питання (дитина повинна відповідати тоді, коли її запитують). Дидактичні ігри проводяться логопедом з усією групою (замість фронтального заняття), з підгрупою та індивідуально. В таких дидактичних іграх, як «Одягнемо ляльку на прогулянку», «Покладемо ляльку спати», «Нагодуємо ляльку обідом» беруть участь всі діти. В ході таких ігор діти знайомляться з оточуючим світом, що сприяє їх загальному та мовленнєвому розвитку, потім діти переносять навички, які вони придбали в дидактичній грі, в сюжетно-рольову гру з лялькою.

Дидактичні ігри «Впізнай, хто говорить», «Вгадай, що в мішечку», «Вгадай, що я роблю», «Назви предмети синього (червоного, жовтого) кольору», «Скажи, що звучить», «Як кричить зозуля», «Як дзвенить дзвіночок», «Відгадай і скажи хто як кричить?» направлені на розвиток фонематичного слуху, уточнення знань дітей про колір та форму, тренування в звуконаслідуванні та інше.

З дидактичними іграми діти можуть гратися індивідуально та колективно.

Засвоївши на заняттях певну послідовність дій вони повинні самостійно у вільний від занять час складати пірамідку, збирати матрешку, підбирати грибочки за кольором.

Для дітей із загальним недорозвиненням мовлення велике значення мають ігри, які потребують координації та точності рухів пальців рук. Це нанизування бус, забивання паличок, ігри з мозаїкою, ігри з пальчиками («Ладушки», «Сорока-ворона», «Гулі-гуленьки», «Пальчик-хлопчик»). В такі ігри грають

зазвичай 2-3 дитини. Корисно навчати дітей грати в лото та різні картинки, в цих іграх також беруть участь декілька дітей.

Більшість дидактичних ігор логопед проводить зі всією групою дітей у формі заняття. Наприклад, заняття з дітьми середньої групи дитячого садка проводиться на початку навчального року. Після ознайомлення дітей з іграшками, меблями та іграшковими постільними речами можна організувати гру «Купання ляльки». Подібні заняття слід будувати таким чином, щоб вони містили зразки мовленнєвої поведінки, сприяли формуванню розуміння до мовлення, а також актуалізували наявні у дітей мовленнєві засоби. Важливо на перших заняттях створювати такі умови, щоб діти висловлювалися за власним бажанням, за власною ініціативою, захоплюючі цікавою іграшкою. Спочатку це будуть різноманітні емоціональні викрики дітей, звуконаслідування, потім окремі слова, словосполучення тощо.

З цією метою, наприклад, логопед спонукає дітей до висловлювань, ставлячи питання :

- Що ми вимили ?
- Живіт, руки.

Необхідно відмітити, що такі відповіді дітей не слід змішувати з хоровими, коли треба щось повторити слідом за логопедом. Нам вважається, що хорові відповіді мало корисні для молодших дітей, тому рекомендується ними не користуватися. Тим паче що ці відповіді є зразком відображеної, а не ініціативної мови.

Дидактичні ігри повинні бути направлені на оволодіння предметними діями. Як правило, після таких ігор діти переносять отримані навички в сюжетно-рольову гру. Тому з лялькою можна провести цілу серію ігор, відтворюючи в них сюжети з реального життя: «Одягни ляльку на прогулянку», «Покладемо ляльку спати», «Напоїмо ляльку чаєм».

В системі виховання в дитячому закладі **рухливим іграм** відводиться велике місце. В рухливих іграх у дітей розвиваються та удосконалюються основні рухи, формуються такі якості, як сміливість, винахідливість, наполягливість, організованість.

При загальному недорозвиненні мовлення з дітьми корисно проводити рухливі ігри з римованим текстом,

ритмічними рухами. Спочатку дорослий сам промовляє і сам виконує рухи, а діти слухають і дивляться. Потім вони точно виконують рухи, відповідно тексту. Наприклад, логопед говорить: «Сірий зайчик умивається» і діти на слово «умивається» виконують необхідні рухи рукою. В таких іграх, як «Сидить, сидить зайка», «Кіт і миші», «Мій веселий дзвінкий м'яч» від дітей потрібен вимір темпу руху з мовою: «Йде повільно: топ-топ».

Діти із загальним недорозвиненням мовлення на першому році навчання оволодівають основними рухами, не обхідними для проведення рухливих ігор. Однією із важливих умов успішності навчання у грі - є зацікавленість в них самих дітей. Тому всі ігри, організовані дорослими, повинні проводитися емоційно, живо і невимушено. Для дітей дошкільного віку характерно емоційне, образне сприймання оточуючого світу. Враховуючи це, в іграх можна вживати порівняння типу: «Побіжимо тихо-тихо, як мишки, щоб кіт не прокинувся».

В корекційних цілях доцільно проводити ігри із звуконаслідуванням, наприклад: «Горобці та автомобіль». Якщо «діти - горобці» - з добре розвиненим мовленням можуть бігати по майданчику мовчки, то у дітей із загальним недорозвиненням мовлення слід визивати звуконаслідування: «пі-пі-пі» - кричать горобчики, «бі-бі-бі» - гудить автомобіль. Необхідно підкреслити, що дітям слід давати такі завдання, які відповідають рівню їх розвитку.

Проводячи рухливу гру, необхідно пам'ятати про її основне призначення - розвиток рухів. Тому дітям потрібно надавати можливість задовольняти свою потребу в русі. Наприклад, це можна зробити роблячи велику кількість оплесків і тільки потім показати зв'язок між словом та рухом. Для рішення корекційних завдань, в тому числі розвитку розуміння мовлення дітьми, логопед може проводити поряд з дидактичними та рухливими іграми ігри, в яких вони імітують різноманітні рухи, яким передують розповідь дорослого (наприклад, гра «Прогулянка до лісу»).

До числа ігор, які проводяться в молодшій групі дитячого закладу відносяться **ігри зі співом**, в яких діти виконують рухи під спів вихователя,

логопеда або музичного керівника («Пальчики та ручки», «Кульки», «Каравай» та інші.). Ігри зі співом розвивають у дітей розуміння до мовлення, так як вони повинні виконувати ті чи інші дії відповідно інструкції дорослого. На початку навчання доцільно одночасно з промовлянням слів показувати відповідні їм рухи.

Навіть якщо діти розуміють не всі слова пісні, вони орієнтуються на рухи дорослого, копіюють їх. Особлива роль в пісеньках відводиться словам: «Тихіше, тихіше», «вище, вище, вище». Слова «тихіше, тихіше, тихіше» вчать дітей прислуховуватись, тобто сприяють формуванню довірливої активності. Слова «вище, вище, вище» дозволяють дітям зрозуміти порівняльну ступінь, і, розуміючи граматичне значення слова, вони піднімають руки вгору, іноді навіть піднімаючись навшпиньки.

Починаючи з першого року навчання проводяться також **ігри – драматизації** «Курочка ряба», «Ріпка», «Колобок», «Теремок», «Три ведмеді» і т.п. В цих іграх частина тексту промовляється дітьми, а частина – дорослими. При цьому спочатку діти промовляють часто повторювані слова казок, наприклад, «Тягнуть-потягнуть» (казка «Ріпка»), пісеньку Колобка, «тук-тук», «Хто там?» (казка «Теремок»).

Висновки. Корекційна робота над невірним звуком визначає певну послідовність: підготовчі вправи, постановка звука, автоматизація та диференціація звука ізольовано, в складах, в словах, в реченнях та в самостійній мові. Послідовність корекційної роботи – головний принцип, якого ми притримуємося при підборі ігор для логопедичної роботи з дитиною.

Підготовчі ігри визначають підготовку органів мови і слуху дитини для правильного звуку і в правильному артикуляційному укладі, необхідному для його відтворення. Тому на першому місці стоять ігри на розвиток слуху. Підбір ігор іде в чіткій послідовності: спочатку для розвитку слухової уваги, тобто уміння розрізняти немовленнєві звуки за їх звукочастотними властивостями; потім для розвитку мовленнєвого слуху, тобто уміння чути складові частини слова.

В кінці слід відмітити, що гра – це не самоціль, а засіб впливання на дитину,

ланка в загальній системі її виховання. Тому гра, яку проводять з корекційною метою, завжди повинна зберігати позитивний вплив на всі сторони психофізичного розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воспитание детей раннего возраста / [под ред. Г. М. Ляминой] – М., 1974.
2. Левина Р. Е. Об эмоциогенных факторах заикания, возникающих в процессе формирования произвольной речи // Дефектология. – 1981. – № 1. – С. 7-13.
3. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / М. И. Лисина. – М., 1986.
4. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта / В. С. Мухина. – М., 1981.
5. Основы теории и практики логопедии / [Под ред. Р. Е. Левиной] – М., 1968.
6. Развитие речи детей дошкольного возраста / [Под ред. Ф. А. Сохина] – М., 1976.
7. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М., 1978.

УДК 159.952+612.821.2]376.1–056.264–053.4

Л. О. Коваленко

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

Л. В. Мороз

к.п.н., доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренки

ОСОБЛИВОСТІ УВАГИ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються особливості уваги у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, та погляди науковців щодо впливу мовлення на розвиток уваги.

В статье рассматриваются особенности внимания у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи, и взгляды ученых относительно влияния речи на развитие внимания.

This article discusses features of attention in preschool children with speech underdevelopment communities, and views of scientists about the impact of the speech on the development of attention.